

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

III (45) том

Сучасний освітній менеджмент:
економічні, організаційні та психологічні засоби
реалізації в Україні, Європі та світі

Послідовність загальної середньої та вищої освіти
як європейський стандарт

УДК 373.1
378.4

Рекомендовано Вченою радою
ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"
Протокол № 2 від 28 жовтня 2013 р.

Видання здійснено за сприяння Міжнародної Експертної Агенції
"Консалтинг і Тренінг" та Східно-Європейського Інституту Психології

Редакційна колегія випуску:

Кремень В.Г., Савченко О.Я., Маноха І.П., Ляшенко О.І., Коцур В.П.,
Рик С.М., Онкович Г.В.

Відповідальний редактор випуску:

Маноха І.П., доктор психологічних наук, професор

Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені
Григорія Сковороди" – Додаток 1 до Вип. 31, Том III (45) : Тематичний випуск "Вища освіта
України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". – К.: Гнозис, 2013. – 530 с.

Humanitarian Bulletin SU "Pereyaslav-Khmelnytsky Pedagogical University by H.Skovoroda" - Supple-
ment 1 to Vol. 31, Volume III (45): Thematic Issue "Higher Education in Ukraine in the context of
integration into the European educational space." - K.: Gnosis, 2013. - 530 p.

У тематичному випуску вміщені наукові статті фахівців з питань вищої освіти, присвячені
актуальній проблемі входження України до європейського освітнього простору.
Перспективи євроінтеграційних процесів у сфері вищої освіти, вимоги Болонського
процесу та питання готовності України відповідати цим вимогам, моніторинг якості освіти,
стандарти європейського освітнього простору та завдання, що стоять перед вищою освітою
України сьогодні – ось далеко не повний спектр проблем та питань, до висвітлення та спроби
розв'язання яких звертаються автори випуску. У центрі уваги також питання управління
якістю освіти, перспективи запровадження механізмів сучасного освітнього менеджменту,
а також - умови й напрями оптимізації та розвитку вищої освіти України в сучасних умовах.
Для фахівців-освітян, науковців, дослідників психолого-педагогічних та управлінських
проблем розвитку освітньої справи в Україні та за її межами.

ISBN 978-966-8840-94-4(3)

© Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди, 2013 р.
© НТУУ "Київський політехнічний інститут", 2013 р.
© Східно-Європейський Інститут Психології, 2013 р.
© Видавництво "Гнозис", 2013 р.

ТЕМАТИЧНИЙ ВИПУСК

ВИЩА ОСВІТА УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ ІНТЕГРАЦІЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

Додаток 1 до Вип. 31, том III (45), 2013 р.

Тематичні рубрики випуску:

Болонський процес і перспективи розвитку вищої освіти
в Україні, Європі та світі

Управління якістю освіти: стандартизація та інноваційність

Моніторинг якості освіти: засоби, технології та перспективи

Сучасний освітній менеджмент: економічні, організаційні та психологічні
засоби реалізації в Україні, Європі та світі

Філософія та психологія освіти

Послідовність загальної середньої та вищої освіти
як європейський стандарт

Новітні засоби навчання: проблеми впровадження та стандартизації

Психолого-педагогічні та організаційні умови запровадження європейських
стандартів вищої освіти в Україні

СУХОПАРА І.Г.,
старший викладач,
Київський університет
імені Бориса Грінченка,
м. Київ

РОЛЬ ВЧИТЕЛЯ ЯК ЧИННИКА ФОРМУВАННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті висвітлена роль вчителя у вихованні толерантності у молодших школярів, визначені умови її формування.

Ключові слова: толерантність, роль вчителя початкових класів, педагогічні умови.

В статье рассматривается роль учителя в процессе воспитания толерантности у младших школьников, определены условия ее формирования.

Ключові слова: толерантність, роль учителя начальных классов, педагогические условия.

The article considers the role of teacher in the formation of tolerance among younger schoolchildren like important personality traits.

Key words: tolerance, forming of tolerance, role of teacher in elementary school, pedagogical factors.

Постановка проблеми. Сучасні світові процеси в політичній, економічній, соціальній сферах викликали зміни в житті кожної держави. Проблеми порушення прав людини, дискримінація, насилля, війни, міжнаціональні і міжконфесійні конфлікти, безробіття, стихійні природні катаклізми, полікультурність, соціальна відчуженість викликали культурну інтеграцію, поширення масової міграції, міжкультурне спілкування, що загощило перед багатьма державами, і зокрема, Україною питання про співіснування різних народів, націй, культур, релігій, політичних партій на основі взаєморозуміння та взаємоповаги, толерантності, миру, партнерства. Перед державою постає проблема виховання особистості, яка знає і шанує історію, культуру, традиції свого народу та поважає культурні, релігійні особливості інших народів, яка визнає толерантність як цінність, норму спілкування і поведінки, важливу для себе загальнолюдську якість. Таким чином, важливою освітньою проблемою постає виховання толерантності у молоді. Завданням загальноосвітньої школи є виховання толерант-

Послідовність загальної середньої та вищої освіти як європейський стандарт

ності як цінності, загальнолюдської норми поведінки, якості особистості школярів. Процес формування загальнолюдських, соціально-цінних якостей триває протягом усього життя, але найбільш сприятливі умови створюються саме в молодшому шкільному віці. Важливу роль у формуванні основ толерантності у молодших школярів відіграє вчитель початкової школи.

Аналіз публікацій і досліджень. Вивченню проблеми ролі вчителя у вихованні молодших школярів приділено багато уваги у роботах педагогів минулого Я.Коменського, Я.Корчака, Дж.Локка, Ж.Ж.Руссо та сучасного І.Беха, І.Зязюна, В.Кременя, О.Савченко, В.Сухомлинського.

Різні аспекти дослідження проблеми толерантності розкриті в працях філософів М.Бабія, Р.Валітової, Ю.Іщенко, В.Лекторського, М.Медлова, В.Пісоцького, Л.Скворцова, В.Тишкова, соціологів В.Гараджи, О.Швачко, психологів Б.Ананьєва, А.Асмолова, І.Беха, О.Клепцовой, Г.Кожухарь, А.Маслоу, педагогів С.Бондиревсі, Б.Вульфова, Б.Колесова, А.Погодіної, Б.Рієдрон, П.Степанова, В.Шаліна. Проблема виховання толерантності у молодших школярів розглядалась у дослідженнях Е.Койкової (на уроках музики в умовах полікультурного простору), Т.Гурової (в умовах полікультурного освітнього простору), С.Герасимова (педагогічні засоби виховання), О.Крушельницької (психологічні умови формування). Проте аналіз виховної роботи шкіл засвідчує відсутність цілеспрямованої свідомої виховної роботи, недостатню підготовку вчителів до формування толерантності у молодших школярів. Проблеми ролі вчителя та його підготовки до виховання толерантності присвячені роботи Т. М. Білоус, Л.В. Байбородової, Л.В. Бернадської, С.А. Герасимова, О.А.Гриви, Т.Ю.Гурової, О. С. Матієнко, Ю.В. Тодорцевої.

Мета статті полягає у виявленні та обґрунтуванні ролі вчителя початкових класів як чинника формування толерантності молодших школярів та умов його підготовки.

Виклад основного матеріалу. У Декларації принципів толерантності, прийнятою Організацією Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури у 1995 році феномен толерантності визначається як «поважання, сприйняття та правильне розуміння багатого різноманіття культур нашого світу, форм самовираження та способів проявів людської індивідуальності; єдність у різноманітті; не поступка, поблагливість чи потурання; активна позиція, що формується на основі визнання універсальних прав та основних свобод людини» [3, с. 62].

У педагогічному контексті толерантність трактується такими дослідниками як О. Асмолов, І. Бех, С. Бондирева, Д. Колесов, А. Петровський, Г. Солдатова, Л. Шайгерова як: соціальна цінність; норма соціального життя; культура толерантної свідомості; суб'єкт-суб'єктна взаємодія; якість особистості; принцип гуманістичного виховання. Концепт «толерантність» розглядається нами як важлива соціальна загальнолюдська цінність; як компонент активної життєвої позиції особистості, яка має систему цінностей та інтересів і готовність

їх захищати, одночасно з повагою ставитись до позицій і цінностей інших людей, взаємодіяти з ними на основі злагоди і порозуміння; як *якість особистості*. Ми погоджуємось з уточненим визначенням толерантності «як складного інтегративного особистісно-морального утворення, що характеризується здатністю людини з повагою ставитися до інтересів, думок, поглядів, звичок, вірувань інших людей, прагненням зрозуміти й досягнути взаємної злагоди без застосування тиску, насилля», даним у дослідженні Л. В. Бернадської [2, с. 7].

Поділяючи думку науковця Е.І. Койкової щодо формулювання поняття «толерантність молодшого школяра» як потребу й готовність учня початкових класів до конструктивної взаємодії з однолітками незалежно від національної, соціальної, релігійної приналежності; прийняття, розуміння та інтерес до культури і традицій різних народів [4, с. 7], ми розуміємо виховання толерантності в учнів як процес взаємодії вихователя і вихованців з метою формування толерантності як соціальної загальнолюдської цінності, особистісної якості, яка буде виявлятися у поведінці та вчинках учнів, ставленні до оточуючих на основі поваги та порозуміння точки зору іншого. Формування толерантності у молодших школярів розглядаємо як початковий, пропедевтичний етап виховання толерантності, її становлення і розвитку в ході спеціально організованої діяльності з молодшим школярами.

Таку цілеспрямовану, свідомо організовану діяльність у початковій школі здійснює вчитель. Саме йому належить роль гуманної, толерантної особистості, яка допомагає навчатися, розкривати свої здібності та задатки, показує зразок поведінки та ставлення до людини, стимулює до власного розвитку, самовдосконалення, сприяє розкриттю індивідуальності, неповторності особистості молодшого школяра. Від особистісного потенціалу вчителя, його професійної компетентності, цінностей, поглядів і переконань, педагогічної майстерності залежить успіх у формуванні толерантності в учнів початкової школи. З цією метою у вчителя має бути сформована толерантність як якість особистості педагога, сформовані теоретичні знання про толерантність і практичні вміння її формування у дітей.

Сучасний педагог має бути толерантним, щоб виховувати толерантність в учнів, які могли б можливість успішно взаємодіяти в суспільстві, вирішувати конфлікти без насилля, сприяти збереженню миру на планеті. Ознаками толерантного педагога, на думку дослідника Л.В. Байбородової є такі:

- співпрацює з іншими на засадах партнерства;
- готовий слухати і чути думки інших;
- поважає права інших на індивідуальність та ідентичність;
- терпимий до чужих думок, вірувань, поведінки;
- здатний подивитися на проблему очима інших;
- визнає різноманітність;
- діє усвідомлено;

- емоційно виважений;
- критикує конструктивно;
- уникає застосовувати насильство;
- бере відповідальність на себе за прийняті рішення;
- вміє здійснювати аналіз своїх дій з подальшою їх корекцією;
- у висловлюваннях надає перевагу «Я-концепції» [1, с. 36].

Для формування толерантності у молодших школярів вчитель має спрямовувати свою роботу на виховання в учнів:

- 1) позитивного ставлення до себе (почуття власної гідності, впевненості у собі, адекватної самооцінки, прагнення до самопізнання, самореалізації та саморозвитку, відповідальності);
- 2) позитивного ставлення до іншого (здатності бачити та розуміти відмінність іншої людини, визнавати його право бути іншим);
- 3) побудови взаємодії з іншими на основі порозуміння, конструктивного діалогу, компромісних рішень, без застосування тиску, насилля.

Молодший шкільний вік психологами вважається найбільш чутливим для виховання загальнолюдських, соціальних цінностей, моральних якостей, і зокрема, толерантності. Провідною рисою молодшого шкільного віку є наслідуюваність, що дає можливість дорослим показувати зразок толерантної взаємодії з іншими, допомагає закладати основи загальнолюдських цінностей, виховувати гуманні моральні якості, такі як доброта, милосердя, толерантність, впливати на формування почуття впевненості у собі, власної гідності, самооцінки. Такими дорослими для дитини спочатку є батьки, з приходом до школи дорослою авторитетною людиною стає вчитель. Для учнів третього-четвертого класу оцінка ровесників, однолітків набуває все більшого значення. Але на формування взаємостосунків, думки колективу класу теж впливає вчитель. Отже, роль вчителя початкової школи у процесі формування толерантності молодших школярів є важливим чинником, а толерантність як якість особистості вчителя складовою педагогічної культури. Сучасні умови вимагають від вчителя оволодіння особистісно-орієнтованими, інтерактивними, інформаційними технологіями здійснення виховного процесу. З метою формування толерантності у дітей молодшого шкільного віку вчителю потрібно створити такі умови:

- суб'єкт-суб'єктна взаємодія вчителя та учнів у взаєминах, спілкуванні, спільній діяльності;
- створення психологічного комфорту для школярів, який буде створювати можливості для вияву нахилів, здібностей, розвитку творчого потенціалу дітей;
- організація спільної діяльності учнів, яка вчить спілкуватись, взаємодіяти дає можливість кожній дитині висловити власну точку зору, вислухати погляди інших, прийняти спільне рішення, шукати шляхи вирішення проблеми на основі компромісу, порозуміння,

- толерантності;
- створення дружніх стосунків у колективі, атмосфери підтримки, допомоги кожному, вчити поважати іншого, радіти його успіхам, сприймати, розуміти,
- вибір форм і методів виховання, які будуть допомагати дитині виховувати почуття власної гідності, впевненості у собі та вчити поважати думку, погляди іншого, знаходити компромісний варіант розв'язання проблеми (рольові, командні ігри, квести, диспути, ранкові зустрічі, колективні творчі справи, проектна діяльність);
- надавати перевагу груповим та парним формам роботи, в яких учень має більше можливостей висловлювати та обґрунтовувати, доводити власну точку зору, вислуховувати та з повагою ставитись до поглядів, почуттів інших, шукати шляхи вирішення проблеми на основі конструктивного діалогу, компромісу, толерантності;
- організація практичних форм роботи, таких як тренінги, виховні, проблемні ситуації, які будуть сприяти набуттю практичного досвіду, вчити вирішувати проблеми, запобігати їх виникненню;
- опора на позитивне в дитині.

Висновки. Важливим чинником у формуванні толерантності молодших школярів виступає сама роль вчителя, як гуманної, толерантної особистості, яка показує зразок поведінки та ставлення до інших, які відрізняються поглядами, думками, почуттями, вчить цінувати та поважати погляди інших та свої власні, будувати стосунки на основі взаємоповаги, порозуміння, без застосування тиску, насилля, допомагає розкрити індивідуальність, неповторність кожної дитини, стимулює до саморозвитку, самовдосконалення. Толерантний вчитель організує цілеспрямовану, свідому виховну діяльність на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії з молодшими школярами, володіє сучасними технологіями виховання толерантності.

Список використаних джерел:

1. Байбородова Л. В. Тесрия, методика и практика взаимодействия в разновозрастных группах учащихся: монография / Л. В. Байбородова. – Ярославль: Изд-во ЯГПУ им. К. Д. Ушинского, 2007. – 319 с.
2. Бернадська Л. В. Виховання толерантності в учнів 5-7 класів шкіл-інтернатів у позаурочній діяльності: автореф. дис. на здобуття ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.07 „Теорія і методика виховання” / Л. В. Бернадська. – К., 2009. – 20 с.
3. Декларация принципов толерантности // Век толерантности. – 2001. – № 1. – С. 62–68.
4. Койкова Е. І. Виховання толерантності у молодших школярів на уроках музики в умовах полікультурного простору : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.07. «Теорія і методика виховання» / Койкова Е. І.; Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля. – Луганськ, 2008. – 20 с.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Збірник НАУКОВИХ ПРАЦЬ засновано у 2009 році.

ЗАСНОВНИК:

Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет
імені Григорія Сковороди.
Свідоцтво про державну реєстрацію КВ №16427-4899Р від 20. 01. 2010 року.
Збірник затверджено постановою президії ВАК України
з психологічних та філософських наук від 14.04.2010 №1-05/3,
педагогічних наук від 06.10.2010 №3-05/6.

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР

В.П. Коцур, доктор історичних наук, професор, дійсний член НАПН України

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ПЕДАГОГІКА: Вашуленко М.С., доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України; Волков Л.В., доктор педагогічних наук, професор; Нікітчина С.О., доктор педагогічних наук, професор; Токмань Г.Л., доктор педагогічних наук, професор; Шапран О.І. доктор педагогічних наук, професор.; Коцур Н.І. доктор історичних наук, професор.

ПСИХОЛОГІЯ: Булах І.С., доктор психологічних наук, професор; Корніяк О.М., доктор психологічних наук, професор; Калмикова Л.О., доктор психологічних наук, професор; Маноха І.П., доктор психологічних наук, професор; Татенко В.О., доктор психологічних наук, професор, член-Кореспондент НАПН України;

ФІЛОСОФІЯ: Андрущенко В.П., доктор філософських наук, професор, дійсний член НАПН України, член-кореспондент НАН України; Базалук О.О., доктор філософських наук, доцент; Рик С.М., кандидат філософських наук, доцент (заступник головного редактора); Стадник М.М., доктор філософських наук, професор; Стогній І.П., доктор філософських наук, професор, Ярошовець В.І., доктор філософських наук, професор; Кожуховська Л.П., кандидат педагогічних наук, доцент, Зленко А.М. кандидат історичних наук (відповідальні секретарі).

Рекомендовано Вченою радою Переяслав-Хмельницького державного педагогічного університету імені Григорія Сковороди (протокол № 2 від 28 жовтня 2013 р.)

За зміст, авторську позицію та достовірність наведених у статтях фактів, цитувань, відповідальність несуть автори.

ISBN 978-966-8840-94-4(3)

© Переяслав-Хмельницький ДПУ
імені Григорія Сковороди, 2013

ГУМАНІТАРНИЙ ВІСНИК

ДЕРЖАВНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
“ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ”

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

ПЕДАГОГІКА

ПСИХОЛОГІЯ

ФІЛОСОФІЯ

ВИПУСК 31

Додаток 1 до Вип. 31, том III (45), 2013 р.

УДК 378.1
378.4

Рекомендовано Вченою радою
ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди"
Протокол № 2 від 28 жовтня 2013 р.

Видання здійснено за сприяння Міжнародної Експертної Агенції
"Консалтинг і Тренінг" та Східно-Європейського Інституту Психології

Відповідальний редактор випуску:
Маноха І.П., доктор психологічних наук, професор

Верстка та макетування:
Омелян О.А.

Гуманітарний вісник ДВНЗ "Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди" – Додаток 1 до Вип. 31, Том III (45) : Тематичний випуск "Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору". – К.: Гнозис, 2013. – 530 с.

Humanitarian Bulletin SU "Pereyaslav-Khmel'nitsky Pedagogical University by H.Skovoroda" - Supplement 1 to Vol. 31, Volume III (45): Thematic Issue "Higher Education in Ukraine in the context of integration into the European educational space." - K.: Gnosis, 2013. - 530 p.

У тематичному випуску вміщені наукові статті фахівців з питань вищої освіти, присвячені актуальній проблемі входження України до європейського освітнього простору. Перспективи євроінтеграційних процесів у сфері вищої освіти, вимоги Болонського процесу та питання готовності України відповідати цим вимогам, моніторинг якості освіти, стандарти європейського освітнього простору та завдання, що стоять перед вищою освітою України сьогодні - ось далеко не повний спектр проблем та питань, до висвітлення та спроби розв'язання яких звертаються автори випуску. У центрі уваги також питання управління якістю освіти, перспективи запровадження механізмів сучасного освітнього менеджменту, а також - умови й напрями оптимізації та розвитку вищої освіти України в сучасних умовах. Для фахівців-освітян, науковців, дослідників психолого-педагогічних та управлінських проблем розвитку освітньої справи в Україні та за її межами.

© Переяслав-Хмельницький ДПУ ім. Г. Сковороди, 2013 р.
© НТУУ "Київський політехнічний інститут", 2013 р.
© Східно-Європейський Інститут Психології, 2013 р.
© Видавництво "Гнозис", 2013 р.

Друк ТОВ «ГНОЗІС». Свідоцтво про внесення до Держ. реєстру від 27.10.2005 р. серія ДК № 2328.
Підписано до друку 22.11.2013 р. Формат 60x84/16. Папір офс № 1. Гарнітура Helios.
Ум. друк. арк. 30.1. Наклад 300 примірників. Зам. № 8494/3.